

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Het Christelijk element in de praktijk van ons middelbaar onderwijs.

II.

In theorie is dus een Christelijke inrichting van middelbaar onderwijs een school, die in haar onderwijs God erkent als de bron van waarheid en schoonheid en goedheid en wier doel niet is de eer des menschen, maar de eer Gods. Hoe wordt nu deze theorie in praktijk omgezet? Dat hangt geheel af van rector of directeur en de leeraren. Of de grondslag, die zoo schoon geformuleerd in de statuten afgedrukt staat, een doode letter blijft, dan wel een levenwekkend woord wordt, of het woord „Christelijk“, dat boven den ingang prijkt, een spot is of een verdienst praedicaat, wordt geheel en al bepaald door de wijze, waarop zij hun taak als leermeester en opvoeder opvatten. Daarom zal ik veel moeten spreken over den leeraar. Immers al is het principe, waarop de school rust, nog zoo mooi, voor de praktijk is het principe, waarop de leeraar zijn leven bouwt, belangrijker; al ligt er in ieder lokaal een Bijbel: de Bijbel in de studeerkamer van den docent is voor de school van meer waarde.

De kenmerken nu van een Chr. inrichting zou ik willen verdeelen in twee groepen, n.l. de meer uiterlijke en de meer innerlijke. Onder de meer uiterlijke versta ik dan het gebod, de lectuur uit de H. S. en het z.g. godsdienstonderwijs. Ik wil natuurlijk met het woord uiterlijk niet zeggen, dat deze drie factoren meer vorm zouden zijn dan wezen; ik bedoel er uitsluitend bij mee, dat een buitenstaander op het eerste gezicht opmerkt, dat deze drie elementen bij het Chr. onderwijs wel, bij het openbaar niet aanwezig zijn, iets wat hij van de later te bespreken kenmerken niet zoo spoedig zal zien, waarom ik die de meer innerlijke noem. Welke van beide groepen het belangrijkste is, weet ik niet; wel weet ik, dat geen van beide gemist kan worden. Den leek op onderwijsgebied komen de drie uiterlijke kenmerken vaak als de wezenlijke voor en ook menig voorstander van het openbaar onderwijs denkt, dat het van ons slechts een waan is te meenen, dat er nog een ander onderscheid is dan dit uiterlijke.

De leeraar begint dus 'smorgens de eerste les met gebod en 'smiddags wordt de laatste met gebod gesloten. Ook leest hij bij den aanvang der lessen een gedeelte uit Gods Woord. Deze eenvoudige godsdienstoefening drukt haar cachet op het werk van den dag, en geeft het zijn wijding. En hoe eenvoudiger ze is, des te meer indruk maakt ze op de leerlingen. Er is wel geen méér kritisch publiek denkbaar dan de jeugd van den leeftijd, dien ze op de middelbare scholen heeft. Een lang gebod met groote holle termen — zooals we het onder onze menschen nog wel eens hooren, laten we maar eerlijk zijn — maakt op haar niet den minsten indruk; ja misschien — ronduit gezegd — een komischen. En wanneer er bij een gebod iets vernedert moet worden, dan toch zeker dat. Daarom moet het gebod van den leeraar eenvoudig zijn, maar toch zoo, dat de jongelui gevoelen, dat het bidden is en niet maar een noodzakelijke plichtpleging tegenover de Chr. school. De leeraar heeft zich niet uit te putten in schoone woorden, heeft ook niet te zoeken naar iederen dag een andere variatie; al bad hij iederen dag hetzelfde, wat nood? Zijn de behoeften ook niet iederen dag dezelfde? Als zijn bidden maar in zich draagt het steunpunt van waarheid en oprechtheid en er maar uit spreekt een wezenlijk gevoel van afhankelijkheid. De ervaring leert, dat ook leerlingen uit niet Christelijke gezinnen, — die onze inrichtingen bezoeken in veel grooter getale dan men wel vermoedt — onder den indruk komen van het gebod van den leeraar.

Zoo is het ook met het lezen uit de Schrift. De bedoeling daarvan is wijding te geven aan den dag, niet vermeerdering van Bijbelkennis. De leeraar zal er dan ook geen uitlegging bij geven, want dat is zijn taak op dat oogenblik niet. Natuurlijk neemt dat niet weg, dat een enkele belangstellende vraag b.v. van een leerling, die de passage voor het eerst van zijn leven hoort — en zulke leerlingen zijn er — door hem beantwoord wordt. Het overige moet hij aan zijn collega in de religie overlaten. Overigens is hij er op bedacht de stof te kiezen in overeenstemming met den leeftijd der leerlingen. Zoo zal hij in de lagere klassen liefst een historische stof kiezen, in de middelste b.v. uit de evangelien lezen en in de hogere klassen b.v. uit de brieven.

Een van de mooiste uren is, wanneer de leeraar liefde heeft voor zijn vak — en dat heeft toch iedere Christen-leeraar — het uur godsdienstonderwijs. Ik geloof niet, dat dit een juiste benaming is, maar een betere te geven valt me moeilijk. Deze les draagt natuurlijk een ander karakter dan het catechetisch onderwijs der kerk en het is juist gezien, dat men de stelselmatige behandeling van den catechismus, zooals die vroeger wel voorkwam, nagenoeg overal afgeschaft heeft. Er is zooveel, dat men met de leerlingen van een middelbare school als zoodanig behandelen kan en moet. Ze

komen in hun jonge leven reeds voor zooveel andere moeilijkheden te staan, dan iemand, die niet meer dan lager onderwijs genoot. En dan moet het een heerlijke taak zijn hen in hun moeilijkheden te helpen als man van wetenschap en niet in de eerste plaats als zielherder, ook al is meestal de leeraar een predikant. Hangt de leeraar den domine uit — ik vraag verontschuldiging voor de uitdrukking — dan is het effect van zijn les voor drie kwart verloren; want de jeugd heeft daar nu eenmaal altijd, maar vooral op de les, een hekel aan. En dan is het voor den leeraar onmogelijk hart en hoofd der jongens te benaderen en die vertrouwelijke sfeer te scheppen, die vooral op zijn les noodig is. Mijn collega's in het godsdienstonderwijs zullen dit met me eens zijn. En wat een overvloed van stof heeft deze leeraar. Hij kan in de lagere klassen de Bijbelsche geschiedenis en archeologie behandelen en de Kerkgeschiedenis. In de middelste kan hij spreken over moeilijke kwesties uit de Kerkgeschiedenis en b.v. den tijd van Christus' komst bespreken, om de jongelui te wapenen tegen allerlei moderne theorieën, die hun tegenwoordig in populairen vorm aangeboden worden over den oorsprong van het Christendom, hij kan handelen over den kanon en hun iets van handschriften en — op een gymnasium vooral — van tekstcritiek vertellen; in de hogere klassen kan hij de geestelijke stroomingen van religieuzen en wijsgeerigen aard bespreken naar de bevattings der leerlingen en hun een blik geven op het wezen van het Christendom en zijn verhouding tot de cultuur. Zoo kan hij zorgen, dat hun, wanneer ze aan de universiteit zijn aangekomen, niet door den eersten den besten ongodsdienstigen grootschreeuw de mond wordt gestopt.

En zonder dat hij van zij les een debattingclub maakt, zal hij de jongelui toch gelegenheid geven zich uit te spreken, omdat hij als goed paedagoog weet, dat de jongens weliswaar soms alleen debatteren uit lust om 'nu eens niet met den leeraar eens te zijn, maar dat ook menigmaal achter een los daarheen geworpen bedenking een moeilijkheid schuilt waarmee de frissche, sportieve jongen in zijn hart toch en waarover hij strijd voert in de eenzaamheid van zijn ziel, zonder dat domine als zoodanig en anders het merken. Dan heeft hij gelegenheid omgemerkt den jongen te helpen, en dat is den leerling lief, want niets verbergt de jeugd met meer zorg, dan geestelijke toebereiding en moeilijkheden en eenigszins in haar zieleleven door te dringen, vernag alleen de intuïtie van een goed paedagoog. De jeugd wil wel graag over geestelijke dingen spreken en hooren, maar dan liefst in den derden persoon, niet in den eersten en tweeden. De jongen ontveinst zich, dat het hem raakt; maar hij voelt het wel en houdt het voor zich. Op dit terrein het verstand en het gemoed der jongelui te benaderen is de taak van den leeraar in de religie en ik weet niet, wat die taak meer is: moeilijk of heerlijk.

Dr. A. SIZOO.

LITERATUUR EN KUNST.

Voor de Godsdienstoefening.

Wanneer we zoo tegen het einde van de werkweek voelen, dat na het zesdaagsche zwoeven de accumulatoren van lichaam en geest weer noodig gevuld moeten worden met nieuwe levenselectriciteit, dan wordt toch vaak nog tegen loome luste loosheid in, een laatste uitstraling van energie opgewekt door de wetenschap, dat „het gelukkig weer gauw Zondag is“.

En wat heerlijk, als die van God gegeven dag der ruste, die dag van levensvernieuwing door Levensgemeenschap weer daar is. Wat heerlijk, als door den schemerschijn van welvoelen aankomen maar nog niet durven doordenken, of ook wel zoo plotseling maar door de sombere donkere van onbewust wachten de hel lichtende vonk slaat van het: „Ja, nu, nu!“

Heel veel, heel veel menschen kennen de bijzondere emotie van het Zondagsontwaken. En wanneer 'dan goed tot hen doorgedrongen is, dat ze heusch mogen rusten. — dan draaien ze zich nog eens lekkertjes om, en begraven hun hoofd nog wat dieper in de kussens. En wanneer worden ze dan weer wakker? En wanneer staan ze op? En wanneer zijn ze gereed?

Gereed! Waarvoor? Om te gaan wandelen, fietsen, roeien, voetballen? Of zouden er onder die heel velen ook nog gevonden worden, die gereed trachten te komen om naar de kerk te gaan?

Om naar de kerk te gaan moet men klaar zijn. Dat zit 'm niet in het aantrekken van jas of mantel, in 'topzetten van den hoed, noch zelfs in min of meer geslaagde pogingen om bij buitengewone kleeren op buitengewonen dag een buitengewoon gezicht te zetten, want dat alles raakt slechts den buitenkant. Doch laat ik niet zeggen: slechts. Want ja, 't komt wel op den binnenkant aan — maar helaas, als 'daar in orde geloofd wordt, dan wordt er zoo vaak gedacht, dat 'dan verder ook niet hindert, of wel er wordt heelmaal niet over gedacht dat 'zeer veel hindert, als uitwendige vorm in strijd is met innerlijk zijn.

Klaar om naar de kerk te gaan wil zeggen: zich verlangend voorbereid hebben om naar Gods huis te gaan om daar gezamenlijk met medegeloovigen biddend of zingend, sprekend of luisterend God te ontmoeten. Wie met dat verlangen naar de gemeenschappelijke ontmoeting Gods naar het huis Gods opgaat, heeft Hem op den rustdag reeds eerder gezien. Niet onder het vluchtig afjakkeren van wat in den kortst mogelijken tijd in orde zijn moet, maar bij het genieten vooruit — kan 'zijn met het geheele gezin — van wat intenser te komen staat in het bedehuis. Die kent een andere rust dan die van het lange slapen, het verslapen.

O, als ge 's Zondagsmorgens voor den dienst eens wilt zien en hooren de menschen, die zoo straks — over een kwartier, tien minuten, vijf minuten — gemeenschappelijk den zang zullen aanheffen ter eere Gods, allen te saam het hoofd zullen buigen — wat worden we dan gewaar van een verlangend zich voorbereiden, dat thuis reeds zou aangevangen zijn? Als we vanaf het orgelgertje naar beneden zien — wat een gewriemel! En hoor eens wat een gezoem! We zijn blij, dat we niet behoeven te blijven kijken. We zijn blij, dat we de gesprekken niet kunnen verstaan.

Zoo moest 'niet zijn.

„Maar zoo is 't bij ons niet“, zult ge misschien zeggen.

Heerlijk, heerlijk... Maar woont u in een heel klein plaatsje?

Toch zeker niet in een groote stad?

Daar begint het orgel te spelen.

De organist weet, dat hij bij de voorbereiding van de gemeente, waartoe hij zelf behoort, een eigen taak heeft.

Reeds den heelen morgen was hij ermee bezig, dat daar als eerste zang op het orgelbriefje staat: Psalm 92 vers 1.

En nu zit hij daar voor zijn instrument.

Zoo straks zal de gemeente aanheffen: „Laat ons den rustdag wijden met psalmen tot Gods eer!“

En nu mag hij — ja, hij beschouwt het als een bijzonder voorrecht — nu mag hij trachten in zijn spel iets te doen gevoelen van, iets bij te dragen tot de wijding, waarmee de klanken van den wijzang als de geuren van een reukoffertje ten hemel zullen stijgen.

Verwondert 'u, dat de organist soms ineens het idee krijgt: ik kan niet, ik kan niet?

Begrijp ge, waarom we zoo vurig hopen, dat alle organisten biddende organisten zijn?

Verstaat ge iets van de blijde ontroering die een onzer aangreep, toen hij hoorde, dat de predikant, behalve voor school en zending, en nog zoo veel meer, ten slotte zelfs voor den organist bad?...

Daar beneden komen gestadig nieuwe kerkzangers binnen.

Daarboven laat de organist in melodieuze orgelzang reeds de klanken ruischen van den eersten psalm, waarmee de rustdag gewijd zal worden.

In heel wat verhalen, gemaakt — helaas, gemaakt, — door Christelijke schrijvers of door zulke, die er voor door willen gaan, wordt een godsdienst oefening beschreven, en daarin is 'zoo de gewoonte, dat de menschen de kerk binnentreden onder de „zachte tonen van het orgel“.

Het kan wezen, dat de schrijvers 'zelf altijd zoo getroffen hebben, dat zacht spel op zijn plaats was, toen zij de kerk binnentraden, maar — laten we niet gaan denken, dat 't werkelijk een volstrekte noodzakelijkheid is, zacht te spelen vóór den dienst. Want dat hangt niet af van de stemming van den organist, nog veel minder van een gewoonte, waarvan hij zich den slaaf zou laten maken, maar wordt bepaald door het karakter van den psalm, die het eerst gezongen zal worden. En die psalm hangt weer af van de verschillende omstandigheden, die den predikant moeten leiden bij de lang niet gemakkelijke keuze zijner verzen. Wenscht de predikant zacht orgelspel, dan moet hij omgekeerd bij het kiezen de vervulling van dien wensch mogelijk maken.

Daarom is 'noodig, dat de organist vooruit weet, wat de gemeente moet zingen. Komt 'niet vaak voor, dat, als de godsdienst oefening om tien uur begint, de organist om vijf minuten voor tien, ja zelfs op slag van tien het briefje krijgt met de te zingen psalmen? Wat moest hij doen als 'er nog niet is? Zacht spelen? Mineur? En als dan op 't laatste oogenblik blijkt, dat de gemeente den 150sten psalm moet jubelen! Dan maar dadelijk afbreken en met volle werk een prelude geven, dat past bij zoo'n juichzang? Of moet hij matig sterk spelen in een majeurschaal? En als dan plotseling de 51ste psalm wordt opgegeven? Wat dan?

Toch zouden we heusch wel eens willen weten, waar de organist het briefje heeft vóór Zondag.

Waar nu het karakter van het spel vóór den dienst bepaald wordt door den aard van den eersten der te zingen psalmen, natuurlijk vastgesteld in verband met den geheelen dienst, daar kan 'dus voorkomen, dat u de kerk binnenkomt niet onder de zachte, maar onder de „krachtig aanzwellende“ tonen van het orgel. Dan moet er maar niet dadelijk gezegd worden „wat speelt die organist naar hard“, maar dan moet ge trachten te begrijpen, waarom hij hard speelt. Dan moet de